THÔNG TIN TÁC GIẢ THAM LUẬN

Thạc sĩ **NGUYỄN THẾ THANH**

Họ và tên: Nguyễn Thế Thanh.

Chức danh: Thạc sĩ, Nhà báo

Chức vụ:

+ Nguyên Tổng biên tập Báo Phụ Nữ

+ Nguyên Phó Chủ tịch Hội Liên hiệp Phụ Nữ thành phố Hồ Chí Minh

+ Nguyên Phó giám đốc Sở Văn hóa - Thể thao - Du lịch Thành phố

+ Nguyên Phó Chủ tịch Hội Di sản Văn hóa Việt Nam.

THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP CHO VẤN ĐỀ CÂY XANH ĐÔ THỊ TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

Tôi không phải nhà chuyên môn trong lĩnh vực cây xanh đô thị nên bài viết chỉ đứng ở góc độ một công dân của thành phố Hồ Chí Minh (TP.HCM) trước vấn đề cấp bách của thành phố. Mong muốn góp tiếng nói nhỏ bé vì thành phố văn minh- xanh-sạch - đẹp.

I- ĐẶT VẤN ĐỀ

1- Sự cần thiết của cây xanh đô thị

Việt Nam là đất nước có bề dày lịch sử và văn hóa, trong đó có truyền thống trồng cây xanh cho làng xã và đô thị. Đất nước Việt Nam trải dài từ Bắc xuống Nam có các vùng khí hậu đa dạng, với các điều kiện tự nhiên, điều kiện nguồn nước và đất đai khác nhau giữa các địa phương, đó cũng chính là môi trường tốt cho sự phát triển đa dạng và phong phú của cây trồng.

Cây xanh đô thị có vai trò quan trọng trong đời sống con người. Hệ thống cây xanh là một bộ phận hợp thành hữu ích của cấu trúc hạ tầng đô thị hiện đại thông qua vai trò tạo ra cảnh quan thiên nhiên, làm đẹp bộ mặt mỹ quan đường phố, tạo ra mảng xanh cải thiện khí hậu và môi trường sống của cư dân thành thị.

Nó giúp làm phong phú cuộc sống văn hóa của dân cư đô thị. Các mảng xanh tạo nên những khu nghỉ ngơi yên tĩnh cho người lớn, nơi hoạt động thể dục thể thao cho thanh thiếu niên, chỗ vui chơi giải trí cho trẻ em. Bên cạnh đó, cây xanh còn là một trong những yếu tố rất quan trọng trong kiến trúc cảnh quan. Về mặt thẩm mỹ cây xanh làm giảm bớt những nét thô ráp của kiến trúc, nhiều hình dáng đa dạng cùng với các màu sắc phong phú của hoa lá tạo nên sự hài hòa và sinh động trong cảnh quan.

Trồng nhiều cây xanh ở các khu dân cư đông đúc sẽ không chỉ giúp cho không khí ở đó trong lành hơn, mà cây còn có thể làm bóng mát ngăn chặn ánh nắng mặt trời, hạn chế tác hại của các bức xạ mặt trời lên người dân.

2- Thực trạng tại TP.HCM

Theo số liệu đáng tin cậy từ cơ quan chức năng, TP.HCM có kinh tế phát triển, nhưng vấn đề quy hoạch cây xanh còn lạc hậu. Theo quy hoạch, cần đạt diện tích bình quân đầu người khoảng 6-7m^2/người, nhưng hiện chỉ mới đạt 0,5m^2/người; tổng diện tích cây xanh so với nhu cầu chỉ đạt 8% (tại Singapore là 30m^2, Seoul [Hàn Quốc] là 41m^2 hay Berlin [Đức] là 50m^2. Tiêu chuẩn mà Liên Hợp quốc đề ra là 39m^2/người).

Trong khi đó, mảng xanh của thành phố tiếp tục bị đẩy lùi bởi tốc độ đô thị hóa gia tăng chóng mặt với những tòa nhà bê tông mọc lên san sát. Việc trồng cây phân tán ở các tuyến đường, khu dân cư cũng rất hạn chế. Tại bản quy hoạch chi tiết xây dựng các khu dân cư, khu đô thị mới ở TP.HCM đều thấy có diện tích dành cho công viên, mảng xanh. Tuy nhiên rất ít chủ đầu tư thực hiện đầy đủ. Ở một số huyện, đất quy hoạch công viên lại để hoang phế, cỏ mọc um tùm.

Công tác quản lý nhà nước trong lĩnh vực này có thời điểm bị buông lỏng, nhất là khâu giám sát quy hoạch và kế hoạch thực hiện. Chính quyền quận huyện thì trông chờ vào các sở chuyên ngành, trong khi các sở ngành lại cho rằng không thuộc thẩm quyền. Vì sự lúng lúng này nên mới xảy ra thực trạng có nhà đầu tư khu dân cư, khu đô thị không xây dựng công viên, cũng chẳng làm mảng xanh nhưng không bị cấp, ngành nào nhắc nhở, xử phạt.

Nhiều tuyến đường trên địa bàn TP.HCM cứ đến mùa mưa lại xảy ra tình trạng cây xanh gãy đổ, làm thiệt hại tài sản, tính mạng người dân. Có thể nói năm nào tại TP.HCM cũng xảy ra tình trạng cây xanh gãy đổ cướp đi nhiều sinh mạng của người dân thành phố. Điều này thật quá đau lòng trong khi chúng ta có thể tránh được nếu vấn đề cây xanh được quan tâm đúng mức, đầy đủ.

Những rặng xà cừ, hàng me có tuổi đời cả trăm năm trên đường Tôn Đức Thắng, Nguyễn Thị Minh Khai, Cách Mạng Tháng Tám, Phạm Ngọc Thạch… đã biến mất; những khoảng không gian xanh công cộng từ các công viên cũng bị thu hẹp nhường chỗ cho các nhà hàng, các khu vui chơi giải trí, các bãi giữ xe…

Tốc độ phát triển công viên, mảng xanh của thành phố đang tỷ lệ nghịch với mức độ gia tăng dân số và đô thị hóa cao, làm ảnh hưởng đến cuộc sống và tiện ích của người dân. Những ngày thời tiết nắng nóng như hiện nay, mới thấy sự cần thiết của mảng xanh tại đô thị TP.HCM như thế nào khi tham gia giao thông. Trong đó có phần do không coi cây xanh đường phố là mảng xanh góp phần cải thiện môi trường, mà chỉ coi nó phục vụ giao thông và mỹ thuật, nên khi giao thông cần đất mở đường là cây xanh phải "hy sinh". Ô nhiễm không khí (không có cây xanh để lọc khói bụi), điều kiện sống của người dân bị giảm sút, ảnh hưởng sức khỏe, tuổi thọ, tâm lý…

Theo KTS. Trần Ngọc Chính, Chủ tịch Hội Quy hoạch Phát triển đô thị Việt Nam, Chủ tịch Hiệp hội Công viên cây xanh Việt Nam: Việc các khu đô thị mới thiếu vắng các không gian công cộng như quảng trường, vườn dạo, vườn hoa, công viên, cây xanh… đã làm cho chất lượng cuộc sống của cư dân đô thị suy giảm.

3- Nguyên nhân của thực trạng trên

Có nhiều nguyên nhân khiến công viên cây xanh tại TP.HCM hiện nay vừa thiếu; vừa manh mún, không đồng bộ, nổi lên là công tác quản lý ở nhiều nơi còn chồng chéo, bất cập. Trong tổng số hơn 500ha thì có công viên do UBND cấp quận huyện quản lý (một phần trước đây trực thuộc ngành vận tải, gần đây mới thống nhất giao về đầu mối là Sở Xây dựng) còn lại các công viên chuyên đề như Đầm Sen, Suối Tiên, Thảo Cầm Viên… do các đơn vị khai thác, quản lý.

Hiện trạng vỉa hè trong các khu dân cư hẹp, do quá trình đô thị hóa nhanh, các nhà cao tầng ngày một nhiều, thiếu không gian phát triển cây xanh. Các chủng loại cây có tính hướng quang cao như lim xẹt, phượng vĩ, sọ khỉ, bò cạp nước… thường bị lệch tán, nghiêng ra đường hoặc nơi có không gian rộng nên cây có nguy cơ gãy đổ cao trong mùa mưa bão. Đồng thời, tại những khu vực có nhiều nhà cao tầng còn tạo hiệu ứng gió đường hầm khiến hướng gió, sức gió thay đổi và gia tăng đột ngột khi có giông, lốc cũng là một trong những nguyên nhân làm cho cây xanh dễ ngã đổ.

Tiến sĩ Đinh Quang Diệp, nguyên giảng viên trường Đại học Nông Lâm TP.HCM cho biết tiêu chuẩn quốc gia TCVN 9257:2012 về Quy hoạch cây xanh sử dụng công cộng trong các đô thị quy định chọn giống cây trồng trong đô thị là cây phải có thân thẳng, phân cành cao từ 3m trở lên, rễ cọc phát triển sâu; cây có sức đề kháng cao, chống chọi tốt với gió bão và bệnh hại; hoa, quả, cây không có mùi khó chịu, không chứa chất gây hại sức khỏe. Các loại cây trồng ven đường càng phải tuyệt đối tuân thủ theo bộ tiêu chuẩn này để bảo đảm an toàn cho người dân. Tuy nhiên, tình trạng cây gãy, đổ ở TP.HCM hiện nay ít phụ thuộc vào chất lượng cây mà chủ yếu là do kỹ thuật trồng và đất trồng.

Trên thực tế, hầu hết các giống cây đang được trồng ở TP.HCM như bằng lăng tím, me tây, lim xẹt... đều là cây rễ cọc, phân cành cao, đáp ứng đúng tiêu chuẩn quy định. Một số loại cây rễ chùm như sọ khỉ, trước đây trồng khá nhiều nay chính quyền thành phố cho đốn hạ bớt. Dù vậy, cứ mỗi mùa mưa bão, các giống cây, bất kể rễ cọc hay rễ chùm vẫn bị bật gốc.

Xảy ra tình trạng trên, là do môi trường sống cho cây xanh ở thành phố còn nhiều bất cập. Việc trồng cây đô thị thường chỉ được tiến hành sau khi đã hoàn tất các hạng mục khác như lát vỉa hè, thi công công trình ngầm... khiến diện tích trồng cây bị thu hẹp, vỉa hè rộng 6-7m nhưng đất trồng cây chỉ khoảng 1-1,2m.

Ngoài ra, hiện tượng "bê tông hóa" cùng hệ thống cáp ngầm xây quá sát gốc cây làm quá trình trao đổi nước của cây với tầng đất bên dưới bị hạn chế, rễ cây không thể phát triển để bám giữ đất khiến cây rất dễ bị bật gốc khi gặp gió mạnh.

Bên cạnh đó, TP.HCM nói riêng, Việt Nam nói chung vẫn chưa có quy hoạch cây xanh đô thị, chỉ mới thiết kế được khu vực dùng để trồng cây chứ chưa chỉ ra được đất ở khu vực đó phù hợp với loại cây gì.

Việc này dẫn đến nhiều giống cây rễ cọc chất lượng rất tốt nhưng gặp đất không phù hợp nên sinh trưởng chậm, đề kháng kém, dễ bị sâu hại tấn công khiến cây bị rỗng ruột, mục rễ, không thể chống chọi khi gặp mưa to gió lớn.

UBND TP.HCM cũng nhìn nhận việc tỉa, cắt cành nhánh chính của cây trong quá trình chăm sóc trước đây ảnh hưởng đến sự phát triển của cây xanh ở giai đoạn sau, tạo ra nhiều chồi bất định, cành nhánh thứ cấp rất dễ bị tét, gãy khi bị nặng hoặc khi có mưa, giông.

Cũng có khi, sự xâm hại dẫn đến gãy đổ của cây xanh đô thị lại đến từ một bộ phận người dân thiếu ý thức, trong đó phổ biến tình trạng chặt rễ và xây bệ trám bít gốc cây, thậm chí vì nhiều nguyên nhân mà tự ý đầu độc cho cây chết. Các công trình hạ tầng phục vụ sự phát triển làm đứt gãy rễ cây, giết chết cây, trồng lại không đủ, không phù hợp. Các đơn vị thường sử dụng phương tiện cơ giới trong quá trình thi công gần gốc cây, cây bị xâm hại, thân bị tróc vỏ, gãy cành nhánh, rễ bị đứt, phơi lộ rễ trên mặt đất, thậm chí gây nghiêng cây, buộc phải đốn hạ khẩn cấp để bảo đảm an toàn.

Cạnh đó, nhiều tuyến đường vẫn chưa ngầm hóa được hệ thống lưới điện, xảy ra tình trạng xung đột lưới điện với cây xanh. Cây xanh bị khai quang nhiều lần để bảo đảm an toàn điện cho nên phần lớn cây xanh bị lệch tán, thân nghiêng… mất mỹ quan đô thị và dễ gây ra gãy đổ trong mùa mưa bão.

II. GIẢI PHÁP CHO VẤN ĐỀ CÂY XANH

1- Xây dựng đề án cải tạo, thay thế cây xanh toàn thành phố

TP.HCM đang đứng trước đòi hỏi phát triển nhanh hơn, bền vững hơn, môi trường sống tốt hơn.

Vào cuối thế kỷ XIX, người Pháp tiến hành trồng cây xanh tập trung và trên vỉa hè ở Hà Nội và Sài Gòn. Ở TP.HCM hiện nay vẫn còn những hàng cây xà cừ, dầu, sao… trên nhiều đường phố và trong công viên Tao Đàn, Thảo Cầm Viên. Tuy nhiên, hình thái phát triển đô thị bây giờ đã khác trước rất nhiều, quan niệm về cây xanh đô thị cũng khác xưa khá nhiều. Việc trồng cây cần phải tính toán rất kỹ lưỡng để đảm bảo đáp ứng được các yêu cầu phát triển trong thời kỳ mới.

Ngoài chuyện cây xanh phải có tán rộng mang lại bóng mát, che mưa, ngăn bụi khói, giảm tiếng ồn và trao đổi không khí thì còn phải có tính thẩm mỹ vì cây xanh là một phần không tách rời của cấu trúc mỗi thành phố. Người ta không thể hình dung ra thành phố mà không có cây xanh, do vậy cây phải có dáng đẹp, có những cây cho hoa đẹp và mùi thơm quyến rũ nữa. Nhưng trên hết là phải an toàn, cây không được che tầm mắt người lái xe, không cản trở người bộ hành và vướng xe chở hàng hóa.

Nếu trước kia trồng cây, người chú ý đến bóng mát và mỹ quan nên chọn loại cây có cây tán to, thân thẳng, càng cao càng tốt, như cây dầu, xà cừ, nhưng ngày nay loại cây này không thích hợp vì cao quá vướng nhà cao tầng, cây có rễ đâm sâu và lan rộng dễ phá hỏng công trình ngầm dưới lòng đất, lòng vỉa hè và móng nhà.

TP.HCM phải bỏ nhiều cây xà cừ cổ thụ có gần 200 năm tuổi để làm Metro, móng cầu và nhất là khi làm hầm kỹ thuật dưới vỉa hè, lòng đường cho các loại dây cáp như cáp điện tiêu dùng, cáp truyền thông, cáp tivi, cáp quang và đường cấp nước, thoát nước thì bắt buộc phải thay đổi các loại cây khác

Từ những chuyện trên đây cho thấy, muốn trồng cây xanh ở thành phố đảm bảo tính bền vững thì phải có những viện, cơ quan nghiên cứu chuyên nghiệp thật kỹ lưỡng, giống như ở Hà Lan, Đức, để trả lời các câu hỏi như tuyến phố đó trồng cây gì phù hợp tạo mảng xanh mà lại không dễ gãy đổ, không phá vỡ công trình nổi và ngầm? Loại cây nào, dây leo nào chịu được hạn, không phá công trình trên cao? Loại hoa nào không độc hại (mùi, nhựa, phấn hoa…) cũng như loại phân nào, kỹ thuật tưới nào mới cần được áp dụng…

Thời gian qua, TP.HCM chưa xây dựng đề án cải tạo, thay thế cây xanh toàn thành phố. Thành phố cũng chưa có nghiên cứu cụ thể về loài cây trồng trên đường phố phù hợp với điều kiện địa phương và có khả năng chống chịu trong mùa mưa bão. Do vậy, TP.HCM cần xây dựng kế hoạch phát triển công viên cây xanh trong 10 năm, 25 năm tới, đồng thời, tổ chức giám sát chặt chẽ quá trình thực hiện kế hoạch này.

2- Phải có giải pháp đồng bộ

Tình trạng ô nhiễm môi trường càng trở nên trầm trọng, đòi hỏi các nhà chuyên môn cần nghiên cứu giá trị sinh thái cây xanh đô thị; khả năng hấp thụ chất ô nhiễm môi trường của từng loài cây xanh với các chất độc hại có trong đó… góp phần hình thành các không gian cảnh quan mang lại giá trị thẩm mỹ và môi trường. Sự đa dạng

của thành phần loài góp phần đa dạng sinh học cho môi trường đô thị và cũng góp phần nâng cao tính ổn định và hạn chế rủi ro về dịch bệnh của hệ sinh thái đô thị. Vấn đề bảo tồn, phát triển mạng lưới cây xanh chính vì thế cần được coi trọng và thực hiện nghiêm túc. Đặc biệt, các cơ quan chức năng cần có giải pháp ngăn chặn hiệu quả những hành vi xâm hại, làm tổn hại đến sinh trưởng của hệ thống cây xanh đô thị, vốn đang tồn tại như một vấn nạn nhức nhối.

Bên cạnh đó, cần đồng bộ hóa hệ thống hạ tầng cảnh quan với hạ tầng kỹ thuật đô thị, đồng thời chuẩn hóa công tác quản lý và kiểm soát không gian kiến trúc cảnh quan và không gian công trình ngầm đô thị. Từng bước hạn chế sự chồng chéo trong quản lý và thi công công trình ngầm đô thị giữa các ban ngành và lĩnh vực liên quan: giao thông, điện, cấp thoát nước, thông tin liên lạc, môi trường và cây xanh đô thị…

Ngoài ra, cần đẩy mạnh công tác nghiên cứu và ứng dụng khoa học công nghệ trong cải thiện các đặc điểm sinh thái (học) của một số loài cây có vai trò trong hình thành không gian kiến trúc cảnh quan, cải tạo môi trường đô thị nhưng đang chịu sức ép về vấn đề biến đổi khí hậu hoặc ô nhiễm môi trường như ngày nay. Từ đó nghiên cứu và lai tạo ra các giống mới vừa giữ được những ưu điểm của chúng đối với môi trường sinh thái và thẩm mỹ không gian kiến trúc cảnh quan, nhưng đồng thời cải thiện khả năng thích ứng của chúng sự biến đổi của yếu tố môi trường và thời tiết.

Nghiên cứu thử nghiệm, trồng bổ sung một số loài cây mới (cây từ tự nhiên và cây nhập nội) theo quy trình cụ thể và nghiêm ngặt nhằm tìm ra những loài cây phù hợp với các điều kiện mới; cây cần được tạo tán từ vườn ươm từ 5-10 năm để đảm bảo thích ứng với mọi điều kiện thời tiết. Có thể trồng thử mỗi năm một vài loài cây mới tại các khu vực đặc trưng khác nhau về môi trường, điều kiện tự nhiên (nước ngầm, ô nhiễm…), không gian kiến trúc cảnh quan để lựa chọn các loài phù hợp trước khi trồng đại trà.

Chuyên gia về phát triển đô thị của tổ chức JICA, ông Mizosicho rằng: Việc các đô thị Việt Nam thiếu cây xanh có nguyên nhân từ ý thức con người, từ người quy hoạch/quản lý đến người dân, trong việc phát triển và gìn giữ một môi trường xanh.

Với kinh nghiệm từ những nước như Singapore, Malaysia… thì việc cây xanh là việc của toàn thể người dân ở đô thị. Người dân có ý thức thực sự trong việc phát triển cây xanh ở chính nơi họ sinh sống, làm việc. Họ ý thức được rằng điều này có được lợi ích cho chính bản thân họ và cho công đồng.

Việc xã hội hoá phát triển cây xanh cho đô thị cũng là một hướng đi cần phải nhân rộng. Ví dụ như tại Hà Nội, một số dự án nhà ở đang là một điển hình tốt cho một khu đô thị xanh. Tại đó, chủ đầu tư đã đưa ra một bài toán đúng khi quyết định xây dựng một khu đô thị xanh, được nghiên cứu, quy hoạch với diện tích cây xanh, mặt nước chiếm tỷ lệ cao…

NTT

TPHCM đang hướng tới một đô thị thông minh, sáng tạo, xanh và phát triển bền vững; trong đó, việc phát triển công viên mảng xanh rất quan trọng. Để làm được điều này, đòi hỏi thành phố cần khắc phục ngay các bất cập trong công tác quản lý nhà nước, phải có đơn vị chịu trách nhiệm chính nếu để xảy ra việc công viên bị sử dụng sai mục đích, lấn chiếm; mảng xanh không được phủ đúng như quy hoạch, kế hoạch. Kiên quyết xử lý các chủ đầu tư khu đô thị, khu dân cư chây ì không thực hiện diện tích công viên cây xanh theo kế hoạch.

Bên cạnh đó, cần có cơ chế, chính sách ưu đãi, đẩy nhanh việc huy động các nguồn lực đầu tư phát triển công viên không chỉ là vui chơi, nghỉ ngơi mà còn là địa điểm tham quan, du lịch lý tưởng cho người dân và du khách. Vận động người dân tích cực tham gia phong trào trồng cây phân tán tại các khu vực mình sinh sống; đồng thời chú trọng việc bảo vệ hệ thống cây xanh ở từng con đường, tuyến phố. Do vậy, rất cần hành động thực chất của các cấp, các ngành trong việc cải thiện, phát triển mảng xanh trước mắt và lâu dài, tiến tới tạo không gian sống, không gian sinh hoạt thân thiện với môi trường.